

ՀԵՉԱԿ

Բ Ս Յ Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր .

Ն ա մ ա կ երկրորդ .

Մեր առաջին նամակն աւարտելիս, մենք խոստացանք ձեզ, աղնիւ բարեկամներ, մեր երկրորդ նամակում խօսել կուսակցական բաժանումների և միութեան հարցի մասին, ինչ էլ անում ենք այսօր:

Միութեան հարցն այսօր դարձած է օրվայ խնդիր: Սկզբնապես խօսում են, ամենքը խօսում են, կազմվում են յատկապէս այդ նպատակով զանազան յանձնախմբեր և հասարակութեան մօտում այդ հարցը բռնում է աւելի ու աւելի տեղ և յամառաբար պահանջվում է նրա իրականացումը: Մենք ասացինք „յամառաբար“ և կարծում ենք, որ այդ խօսքը շատ ճշգրիտ կերպով է ներկայացնում միութեան հարցի ներկայ վիճակն ու կերպարանքը: Գրեթէ իւրաքանչիւր քայլափոխում հանդիպած հայը միութեան անհրաժեշտութեան մասին է խօսում: Պատասխանել նրան „ո՛չ“ և չը լինել յարձակման առարկայ — անկարելի է, թէկուզ այդ „ո՛չ“-ը լինի նոյն իսկ պայմանաւոր: Անհրաժեշտ է միութիւնը և ահա բոլորը, ուրիշ ոչինչ իմանալ չեն ուզում: Միութեան հարցի այդ յամառ կերպարանքը կարող է միայն արգելք լինել նրա իրականացման: Գրանով անկարելի է դառնում նրան լուրջ մտածողութեան ու քննութեան առարկայ դարձնելը: Հարցրէք միութեան գաղափարի բաղմամբիւ փաստաբաններից, թէ ինչպէ՞ս են նրանք ուզում կազմել միութիւնը, թէ ինչո՞ւմ պէտք է կայանայ միութիւնը — դուք ոչինչ որոշ բան չէք հասկանալ նրանց պատասխաններից: „Պէտք է անպատճառ միութիւն լինի“, կը պատասխանեն նրանք և այլ ևս ուրիշ ոչինչ բացատրութիւն մի պահանջէք: Այ՛ո, միութեան գաղափարը պէտք է ձգտել իրականացնել և նպատակայարմար միութիւնը միշտ օգտակար կը լինի գործին, բայց ներկայ հանգամանքներում միութիւնը կարո՞ղ է արդեօք իրականութիւն դառնալ և ի՞նչպէս — ահա հարցը: Երբ միութեան գաղափարն հասունանում է

և սկսում են խօսել նրա իրականացման մասին, այդ ժամանակ առաջանում են մի շարք կարևոր հարցեր, որոնք մինչև որ լուրջ կերպով չը քննվեն — միութիւնը միշտ կը մնայ օդում և կամ նրա իրականացումը կը լինի լոկ ձեռական, արուեստական, կիսխրատիւ, որ չի կրիլ իր մէջ էական ոյժ, կենդանի յարատեւութեան երակ ու օգտակարութիւն: Ի՞նչ ձեռք պէտք է ընդունէ միութիւնը, ի՞նչ տարրերից պէտք է նա բաղկանայ, ի՞նչ կղանակով և ի՞նչ սկզբունքներով կը պէտք է նա իրականանայ և ի՞նչ ուղղութեան, նախագծի ու ծրագրի պէտք է նա հետևէ իր գործունէութեան մէջ — ահա՛ թէ որոնք են մեր վերև ակնարկած կարևոր հարցերը: Եւ մինչև որ դրանք նպատակայարմար կերպով չը լուծվեն և մինչև որ այդ լուծման համեմատ էլ չը որոշվէ, թէ արդեօք կարո՞ղ է միութիւն կայանալ այն զանազան և գործի միայ միմեանցից բոլորվին տարբեր հայեացքներ ունեցող հայ մարմինների մէջ, որ հայկական դատի գործում են միջամտում — իսկական միութեան հարցը միշտ կը մնայ խառնափնդոր վիճակում և միութեան գաղափարըն էլ միշտ կը շարունակէ թափառել երազների աշխարհում: Քանի որ դեռ քարոզի առարկայ է միութեան լոկ գաղափարը, մեր վերոյիշած հարցերը զբաղւում են միայն երկրորդական տեղը: Բայց հէնց որ առաջանում է միութեան գաղափարի իրականացման բօպէն — խնդիրն արգէն ստանում է այլ կերպարանք և մեր վերոյիշած հարցերը, որ էական են միութեան խնդրում, դառնում են առաջնական:

Բայց, կրկնում ենք, միութեան հարցն այնպիսի յամառ կերպարանք է ստացել այժմ և միւս կողմից, պէտք է խոստովանվել, այնպիսի նեղ, անճիղ կերպով են նրան հասկանում, որ մեր այդ վերոյիշած հարցերի գոյութիւնը, կարծես, ո՛չ որ չը զիտէ և երևալայել իսկ չէ կարող:

Վուցէ մեզ պատասխանէք, թէ միութեան հարցն այդպիսի հոգի վրայ զննելով, մենք անիրազործելի ենք դարձնում այդ հարցի դրական լուծումը: Ինչո՞ւ հա-

մար. միթէ այլ կերպ և այլ հոգի վրայ կարելի է գնել այդ հարցը, եթէ ուզում էք, որ միութիւնը լի նի արդարեւ լուրջ, համերաշխ ու նպատակայարմար և ո՛չ թէ մէկ ինքնախարէութիւն, մի ձեռնաձուլութիւն, մէկ արուեստական կապ, որ կարող է միշտ երկպա-
սակութեան ու գծադրման ատիւթ պատճառել ու զոհ երթար Այն կուսակցութիւնը, որ գիտէ մեր վերոյի չած հարցերի գոյութիւնը, ո՛չ միայն չի անի, այլ և պարտաւոր է զգուշանալ ամեն տեսակ արուեստական, շինծու, որոշ հիմունքների ու սկզբունքների վրայ չը հաստատուած միութիւնից, եթէ չէ ուղում փառագի-
նեթարկել իր ամբողջ գործունէութիւնը և լինել պա-
տասխանատու յեղափոխական գործի անաջողութեան:
Նա հօ չէ կարող այդպիսի գրութեան մէջ գցել թէ
գործը, թէ իրեն և թէ ուրիշ՝ անկեղծաբար գործող
կուսակցութիւններին հէնց միայն միութիւն բառի գե-
ղեցիկ հնչման համար: Բաւական է երեխայ լինել և
հնչիւն բառերի, անունների ու ֆրազների հոտից ընկ
նել, քանի որ հարկաւոր է համեստաբար գործել և
մտածել գործի էութեան վրայ: Միութիւն անունը չէ
իւր բոլոր հրապարակութեան, որ անհաշիւ կերպով պէտք
է մեզ յափշտակել, այլ մեզ հարկաւոր է յեղափոխա-
կան լուրջ աշխատութիւն: Պէտք է միութիւն ո՛չ թէ
միութեան համար, միանալու համար, այլ աշխատու-
թեան, գործի համար: Իսկ եթէ միութեան այս կամ
այն ձևն ու կերպարանքը, այս ինչ հիմունքները վիճա-
կար ու անօգուտ են համարվում աշխատութեան, գոր-
ծի համար — այն ժամանակ աննպատակ, անմիտ բան
է, եթէ չտեսնեք աւելի, զարմեալ ատաճողովի միու-
թեան գաղափարով և միութեան խաթ եր համար
այդպէս փառագիւ սեփական աշխատութիւնն ու գոր-
ծունէութիւնը, ինչպէս և գործը:

Միութեան հարցն այդպէս դնելով, նա զապարում
է լինել մի վերացական խօսք, մի մութ ու անորոշ
գծագրութիւն: Նա փոխադրվում է իւր ճշմարիտ հոգի
վրայ և ստանում պարզորոշ, չօչափելի, կօնկրէտ (con-
cret) կերպաբանք, հետեւաբար և աւելի դիւրութեամբ
կարելի է որոշել, թէ արդեօք միութիւն կարելի՞ է և
ի՞նչպէս: Հարցն այդպէս դնելով, դանաղան գործող
մարմինները կարող են միանալ միմիայն յայտնի բնիկ-
բունքների, յայտնի հիմունքների ու յայտնի նպատակ-
ների ծրագրով և գործունէութեան յայտնի նախադ-
րով և կամ չը միանալ, եթէ այդ ծրագիրն ու նախա-
գիծն իրենց ընդհանուր համաձայնութեամբ չեն ընդուն-
վում: Հարցն այդպէս դնելով, միութիւն կազմելու նը
պատակով անելիք բանակցութիւնների մէջ էլ այլ և
այլ թիւրիմացութիւններ, երկմտի կամ անորոշ յայ-

տարաբութիւններ, չը բացատրված կէտեր և այն չեն
կարող լինել, որով էլ միութիւն կազմելուց յետոյ երկ
պատակութեան ու տարաձայնութեան տեղիք չի մնալ:
Հարցի միայն այդ տեսակ պարզորոշ գրութեամբ
կարելի կը լինի որոշել միութեան խնդիրը:

Գուք տեսնում էք, որ մենք միութեան գէմ չենք,
այլ յայտնում ենք, որ նախ և առաջ անհրաժեշտ է
որոշել, թէ ի՞նչ հիմունքների, սկզբունքների ու ծրագրի
վրայ և ի՞նչ ձևի մէջ պէտք է իրականացնել միութիւնը,
որ համապատասխան լինի գործի տեսական ու գործնա-
կան պահանջներին և աւելացնում ենք, թէ ճշմարիտ
ու նպատակայարմար միութիւն կարող է լինել լոկ միա-
նման ձգտումների ու սկզբունքներ ունեցող անկեղծ մար-
մինների մէջ: Եթէ հայ կուսակցութիւններն այդպիսի
մարմիններ չեն և կամ չեն կարող մէկ ընդհանուր տե-
սական ու գործնական ծրագրի վրայ միմեանց մէջ հա-
մաձայնութիւն կայացնել, — միութեան մասին խօսելն
աւելորդ է: Եւ դա ոչ ինչ. թող լինեն այդ կուսակցու-
թիւնները միմեանցից անջատ՝ իրենց սեփական սկզբունք-
ներով ու նպատակներով, և եթէ յիշատի նրանք որոշ
սկզբունքի, նպատակի ու գործի տէր են, նրանց ան-
ջատման, բաժանման վրայ ցուելու պէտք չը կայ: Այլ
այդ դէպքում նրանցից ամեն մէկից պահանջվում է
լոկ աղբիւ, անկեղծ ու լուրջ աշխատութիւն, և թէկուզ
անջատ իրարից, բայց և այնպէս նրանք կը լինեն միայն
օգտակար: Իսկ եթէ այդ կուսակցութիւնների մէջ գոյու-
թիւն տնեն այնպիսիներ, որ ո՛չ որոշ սկզբունքի ու որոշ
նպատակի և ո՛չ աղբիւ ընթացքի տէր են, այլ անսկզբ-
բունք են և կամ անաղբիւ, եթէ նրանց մէջ ցուցամոլու-
թիւնն ու բարոյական տգեղութիւնն է յայտնվում մղիչ
ու չարժանիք նրանց գործերի ու արարքների, — այդ-
պիսի կուսակցութիւններն իրենց գոյութեամբ կարող
են լինել միայն երկպառակութիւնների պատճառ, յե-
ղափոխական վեժմ գործին անպատուաբեր, ճշմարիտ
գործիչներին հալածող, մի խօսքով, վիճապարտ Արդարի
կուսակցութիւնների շարաքառափի գոյութիւնն արդէն
ինքն ըստ ինքեան մի մեծ աղէտ է յեղափոխական գործի
համար: Այդ տեսակ անսկզբունք և կամ անաղբիւ կու-
սակցութիւններն ընդունակ են գործը ոտնակոխ անելու
առանց խղճի խայթի, նրա անջողութեան արգելք և նրա
մեծ սկզբունքը նուեմացնող լինելու: Նրանք շարունակ
անբարոյակացնում են հասարակութեանը, խախտում են
նրա հաւատը դէպի գործն ու յեղափոխական անկեղծ
կադմակերպութիւնները և հասարակական բարձր ասպա-
րէզի մէջ ներս են բերում վատ ու անբարոյական սովի
բութիւններ ու բարքեր: Այդպիսի կուսակցութիւնները
դատաւարաբեղի են ամեն տեսակէտից և այդ դէպքում,

եթէ զուրկ լըծօրէն մտածել էր և զործը թանկ է ձեր սրտին, զուրկ էր կարող այդպիսի կուտակելութիւններն և յեղափոխական այս կամ այն անկեղծ մարմին միութեան հարցն առաջացնել ու նրան որ և է կարեւորութիւն տալ։ Այդ գէպքում միութիւնը չէ կարող լինել և եթէ կայանայ՝ նա կը լինի շինծու, կեղծ ու նորա, նոր երկպառակութիւնների աղբիւր, որոնց սոսկալի հետեւեցնելը կը ծանրանան գարձեալ՝ զործի վրայ։

ԱԶԳ. ՅԻՆ ԺՈՂՈՎ. ԵՒ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

(Դարունակութիւն թ. 12 էջ և վերջ.)

Ահա՛ 31 երրորդ տարին կսկսենք, որ Տաճկաստանի հայերս ունենք մեր սահմանադրութիւն։ Եթէ թերթներ ժամանակակից պատմութիւնը և բանանք այն էջերը, որոնք կը վերաբերին ազգ. սահմանադրութեան հաստատութիւնն մեր մէջ իբր վերանորոգիչ օրէնսդրութիւն, կը գտնենք այնտեղ մի ահագին ժողովրդական ոգևորութիւն, ընդհանուր ուրախութիւն, (որուն հարկաւոր է նը կատել որ շատ հետեւ և չնչին մասնակցութիւն ունեցած է գաւառացի ժողովուրդը) զոր պատճառած է նոր գրութիւն և զոր մեր ժամանակակից «բանաստ ճարտասանները» մինչև այսօր չեն զաղարած հուշակելէ իբր մի նոր դարազուլի հայոց ազգի պատմութեան։ Սակայն, եթէ մի վայրկեան մի կողմ թողնելով յափշտակութիւնը, որ այնքան սովորական է մեր այստեղի մտաւոր աշխարհին, հետազօտելու լինինք թէ իսկապէս ինչ իրական օգուտներ տուած է, ինչ իրական փոփոխութիւն յառաջ բերած է Տաճկաստանի հայ ժողովրդական քաղաքական, տնտեսական և բարոյական վիճակին մէջ նոյն այդ սահմանադրութիւնը, կը տեսնենք որ կատարելապէս ոչինչ։ Արդէն ուրիշ տեսակ չէր ալ կարող լինել։ Եթէ կարծէ ապացուցանել երկար ու բարակ փաստերով, թէ ազգ. սահմանադրութեան 30 տարւոյ արդիւնքը զուտ բացառական է։ Այդպէն Հայաստանի մէջ հայ ժողովրդեան ներկայ վերին աստիճան աննախանձելի և ամուր փիճակը, ամեն տեսակէտով, մերկապարանոց կեցած է ամենի առաջ իրեն զօտուորացոյն փաստ և այս կը ցուցնէ թէ ո՛ր աստիճան խաբէական է եղեր սահմանադրութեան կատարած դերը։ Արգարե մեր «փարքն ու պարճանք» կազմող սահմանադրութիւնը մի՞թէ կարողացաւ և մի՞թէ՞ կարող էր առաջին անգամ տաղակ բրդերի յափը տակութեանց, հարստահարութեանց և բռնաբարութեանց, զաղարեցնելու կատաղարական բարձր և ստորին պաշտօնէից ազա՛հ կաշառակերութիւնը, չարչիւններու, փախստուններու, փոխառաններու, միւլթէղիմներու և այլ բազմաթիւ գաղաններու անիրաւ, կամայական անգութ էքըս պլոտացիան (շահագործութիւնը), աղատել երկիրը զրուելի բարոյական փաստերէն, հիմն ի վեր տապալել ընկերական և տնտեսական բոլոր պայմանները և կեցնել

այն պարբերական լայնածաւալ պանդխտութիւնը, որ կըս պառնայ կարճ ժամանակի մէջ խոստա քայքայել, մահացնել հայ ժողովուրդը։ Այս բնականաբար, սահմանադրութիւնը չի կարողացաւ և չէր ալ կարող այս դերը կատարել և վերացնել բոլոր յիշած չարիքները, այն չարիքները, որոնք գեւ մեր թշուառութեան բաժակի մակերեսէն ոյթը կը լողան, որ մնայ եթէ խորերը քրքրելու լինինք։

Այդ. սահմանադրութեան հիմնադիրները թերեւս բարի մարդիկ էին, բայց բաւական միամիտ գտնուեցան կարծելով թէ ազգը յառաջադիմելու համար բաւական էր ժամանակին ամիրաներու հօր կամքը խորատակել, նոյնա ձայնը խափանել։ Հետեանք այն եղաւ որ հետզհետէ տէրութեան մէջ հաստատուած պետական շահերուն պահանջ ման համապատասխան գործող ոյժ երի բնական հետեւութեամբ և զրամական տրոց սկզբուն ներկայութեան հետեւութեամբ՝ սահմանադրական արժաններու մեծամասնութիւնը գրաւուեցան հայ պետական պաշտօնակներով և հարուստ փաճառական մեծ ազաներով։ Եւ որովհետեւ այս երկու դասերու անձնական շահերը կառավարութեան շահերուն հետ կատարեալ կամայականութիւն կը պահանջէին, հասկանալի է որ ազգ. սահմանադրութիւնը սրբան ալ, ինչպէս ըսինք, ինքն ըստ ինքեան իրեն ըսկըրուեք աւելի լաւ և յառաջադիմական ըլլար, պիտի լինէր կառավարութեան ձեռքը գործիք՝ իր ուղածին պէս կարգադրելու հայոց գործերը։ Այդպէս ալ եղաւ։ Պարզ է ուրեմն, որ մինչև որ հայ ժողովուրդը իր ճակատազրկին տէրը ինքը չը լինի նպատակայարմար պայմաններով, սահմանադրութիւնը կամ անկէ աւելի ընդադա՛նակ ժողովրդական որ և է գրութիւն, գանուելով մի ուրիշ, բոլորովին տարբեր, նորա հետ կատարելապէս հակասութեան մէջ գտնուող սկզբունքի, այն է բռնապետութեան հովանաւորութեան տակ, մի վերին բացարձակ, զօրաւոր կամքի և անբող հոկոյութեան տակ, նա, այդ գրութիւնը դատապարտուած է ներկայացնելու ինքն իրեն մի մեռեալ գիակ։ Եւ մի օրէնսդրութիւն, որ դատապարտուած է մեռելութեան, ինքնին հասկանալի է, որ չի կրնար կենդանացուցիչ դեր կատարել մի ժողովրդի կեանքի մէջ, որ շնորհիւ յայտնի պայմաններու գոյութեան, այսօր հասած է կատարեալ ստրկութեան, ճորտութեան։

Այս ընկած, ստոր, գծուծ վիճակէն մեր հայ ժողովուրդը կարող է հանել միմիայն ժողովրդական ապստամբութիւնը և կեանքի կերակրու յեղափոխութիւնը, ժողովրդային յուսահատ կատաղի կոխը թուրք բռնապետութեան դէմ, որուն աւերիչ, քանդիչ ձեռքերուն մէջ է իր ճակատադիրը։

Ուրախալի է նկատել որ այսօր հայ ժողովուրդը, մահաւանդ հայաստանցի ժողովուրդը առ հասարակ, շնորհիւ նոյն իսկ այն պայմաններուն, որոց մէջ մի կերպ քարշ կուգայ, շնորհիւ նոր և թարմ պրոպագանդային, որ ճշգրիտ թարգմանը հանդիսացաւ ժողովրդեան զգացմանը և ցաւերուն, լաւ համոզուած է թէ իր փրկութիւնը միայն այդ ճակատադրային կուտին մէջն է։ Դորա ապացոյցը անցեալ տարի իր համապատասխան ընթացքով

ցոյց տուաւ յունիսի 8 ին ի Վարին և յունիսի 15 ին այս տեղ, ի Կ. Պօլիս Բժանց համար թերեւ տեւորդ և անհաճոյ թուի յիշեցնել այդ ճշմարտութիւնը թէ « ժողովուրդին իրկութիւնը միայն ճակատագրային կուլին մէջն է », սակայն որովհետեւ ժողովուրդը իր ազատագրութեան դժուար պայքարի միջոցին, հանգիստի վրայ հակառակորդին կողմանէ աւելի զօրաւոր դիմադրութեան և դրոշմելով կնճառտ պարագայներու մէջ կարող է կամ յուսահատութեան մատնուել և կամ շուարելով տարբեր մի ուղղութեան հետեւիլ, ուստի հարկ ու անհրաժեշտ է շարունակ կրկնել նորան այդ ճշմարտութիւնը:

Հայ ժողովուրդը թող լաւ հասկացած լինի որ անցեալ յունիս 15 էն յետոյ այլ ևս չունի որ և է կապ պատրիքարանի և ժողովներու հետ, որ պատրիարք և վարչութիւն չեն կարող ներկայացնել մի ազգութիւն, որուն հարազատ ներկայացուցիչներն չեն և որուն կենսական ցաւերուն միանգամայն անգիտակ և անզօր են դարձան տանելու, որ այդ իշխանութիւնք եթէ կը շարունակեն իրենց գոյութիւնը, այդ ևս հոգեւորքի վրայ է, որ այսուհետեւ իր գործը ուղղակի օտմն. կառավարութեան հետ է, որուն գիտակցելու և որմէ իր բնական մարդկային, քաղաքական և անտեսական իրաւունքները խելիւ համար անհրաժեշտ պէտք ունի զինուելու և ապստամբելու:

Կ. Պօլիս, 7 յունիս 1891.

Գիտակ.

ՏԵՂԵԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս Ե Բ Ա Ս Տ Ի Ո Յ Ն Ա Հ Ա Ն Գ Ի Ն .*)

Տնտեսական և հասարակական վիճակ

Հայոց.

Ձանազան տուրքեր և հարկեր.

Աշունը իր գեղնագոյն հունձքերով և առաւ բերքերով մշակին վարձահատոյց եղանակն է, այդ պարբերին մէջ երկրաշորքը պահ մը ամբողջ տարուան մէջ իր կրած ներդրութիւններն ու շարքաշ աշխատութիւնները մոռնալ կը կարծէ՝ երբ կալի մէջ հունձքի գէղեր իր քրտնաթոր ճախատ կը հովանաւորեն: Այլ սակայն նորա առժամանակեայ այս ինքնագոհութեան թիւնը և ուրախութիւն չունով կանհետի և անոր տեղ քիչ վերջ մի ցուրտ յուսախաբութիւն կը մնայ իր սրտի ու մտքի մէջ: Որպէս յերազի զանձ գտնող մանուկ, որ ընդ առաւօտս իր այնքան խնամով սեղմած ճանկի մէջ դատարկութիւն միայն կը գտնէ: Եւ ահա թէ ինչպէս — Նախորդ համարով ըսինք թէ մշակի արդիւնքներ ծանր տուրքերու տակ են: Երբեմն տարիներ կառավարութիւնը իր կողմէ պաշտօնեային կը զրկէ տասնորդիւն և երբեմն ալ կը վաճառէ միւլթէզիմներու, մինչև դոցա հարգազրուիլը գիւղացիք հարկադրուած են իրենց հունձքերը կալ չընել, կամ մաքրել և յաճախ պաշտօնեայ կամ միւլթէզիմներու տաքումը ուշացուելով հացաբոյսերը մաքրելու յարմար օրերն անցնին և Սերաստիոյ

կանխահաս ձմեռը կամ անձրևոտ աշունը զայ, որով հունձքերը նշաւակ ըլլան օրին անյաջող պարագայներուն: Բայց և այնպէս վնասողը դարձեալ մշակն է, միւլթէզիմը կամ կառավարութեան պաշտօնեային իրենց առեւծի բաժինը լիովին կստանայ, հունձքերու փճանալը իրենց համար նշանակութիւն չունի, քանի որ գիւղացոյցն անշարժ և շարժական բոլոր կառուածներն և գոյրեր իրենց տրամադրութեան տակն են ինչոքս բռնապետութեան և անոնց գնովն կրնան փոխարինուիլ: Տասանորդոյց ցորենի չեղջերն չափելով ըստ այնմ որոշեալ բաժինն պէտք առնէին, բայց ժամանակի խնայողութեան պատրուակին տակ, պաշտօնեայք գաւազանով մը ցորենի բրգածն դէղերու տրամադրին չափելով կը հաշուեն թէ ո՞րչափ է և ո՞րքան պէտք է առնեն, այսու կարելի է որ ճշտուի դէզիմ քանակութիւնը, բայց դարձեալ անարդարութիւնն է որ իր դերը կը խաղայ: Տասանորդոյց՝ անյողողող, անձնապատան ողւով մը կորսչէ մի բան՝ շատ աւելի իր իրաւունքից: գիւղացին չփոթած ու տագնապալից կը ջանայ բարեչընել տալ նորա որոշումը, բայց անզօր իր մնան որ և է իրաւացի առարկութիւնը կամ օրինական գործադրման պահանջ ընելը: պէտք է ընդունել անտրտունջ նորա բերնէն ելած խօսքը՝ իբրեւ անխալ որոշում: գուցէ Հռոմի պետը իր աշխարհահոյճակ յատկութեամբ հստ փոխադրուած ըլլայ: Յաճախագէտ է նաև որ, մանաւանդ խուլ անկիւններում, տասանորդոյց տուրքերը նիւթէն, տեսալ կէն (այնէն, de l'espèce) չընդունին և փողով փոխարինուի պահանջներ, գիւղացիք փողէն դուրս, ստիպուած են ամենացած գնով կալին մէջ ցորենը ծախել մեր աւազակ: դրամատէրներու, որք նոյն պահուն մօտ են իրենց և ըսդ հակառակը իրենց ծախածի մի քանի կրկին գնովը վճարեն տուրքը, որով կը մնան բոլոր իրենց վաստակից դատարկութեան:

Կանխաւ տեղական չափերով կը տասանորդուէին հունձքերը, իսկ այժմ մեթրական չափով (տէքալիթրով). գիւղացիք խալառ անգիտակ են այդ չափուց, ինչպէս նաև տասանորդոյց: սա ալ յարմար միջոց մը է եղած սովորականէն աւելի կողոպտել գիւղացին, չարաշար գործածելով անոր միամտութիւնը:

Չմիտուան համար մարգերէն քաղուած չոր խոտերու առ մէն մի սայլ երկուս ու կէս դրչ. տուրք մը կառնուի, հոս ալ բնականաբար տասանորդոյց խոտը սայլերու չը պիտի բռնան, ճշգիւլ համար թէ ո՞րքան սայլ է, ուրն մըն հոս ալ խոտի քանակութիւնը որոշել իրենց ընտրութեան մնացած է

Նոյնպէս պարտէզներու հասոյթներին, խաւարտ, ընչևդէնք, պտուղք և այլն կը տասանորդուին:

Իւրաքանչիւր գիւղի տասանորդական հասոյթներն դարձեալ գիւղացիք են որ հարկադրուած են փոխադրել արքունական ամբարանոցն ի Սերաստիա՝ իրենց սայլերով:

Գիւղացին իբրեւ մշակ իր երկրի արդեանց տուրքը տալէ զատ, ունի նաև իբրեւ երկրագործ. արհեստաւոր արհեստաւորական կամ վաճառականական տուրք մը ալ: Արդէն նախորդ համարով ըսինք թէ այս տուրք

*) Տես սոյն տարւոյ Հնչակի թթ. 4, 5, 9 և 10:

արհեստաւորաց և վաճառականաց միայն յատուկ էր, իրենց վաստակի հինգ տո հարիւր, գիւղացւոյն այս տուրքն ալ իրեն հոգերու արդիւնքի քանակութենէն նայուելով ըստ այնմ կառնուիւ Սյսպէս գիւղացիք երկիցս կը կոչուտուին կառավարութենէն, իրենց բերքերուն երկու անգամ տուրք վճարելով տարբեր անուններու տակ, գիւղացւոյ արհեստաւորական տուրքն որ խսպառ անտեղի է և տէրութեան օրինաց մէջ անգոյ, մի և նոյն ժամանակ կառավարական պաշտօնեայք գիւղացւոյն հանրածանօթ միամտութենէն օգտուելով կը շահագործեն զայն ըստ ի պարարտութիւն իրենց քսակի և ի կտրուտ ու կործանումն գիւղացի դասուն: Սյս սպօրինութիւնք մանաւանդ գործադրելի են ի հայաբնակ վիճակս և Գեղըլբաւ ցեղերու վրայ:

Մեր մանրակրկիտ քննութեամբ արդարն դարձեալ անկարելի պիտի ըլլայ լիովին ի վեր հանել և պատկերել ի ամեն մէկ նրբաթել անցքերովն տրոյ այս ցանցակերպը, այս ըսքերինթոսը, յորում մարդ ինքնին կը մոլորի, հոգ չէ թէ ի ձեռնին ունենայ Սրիաթնեան թելն ալ, քանի որ մի և նոյն անձը, անասունը, բերքերը, գոյքերը, կալուածները և այլն և այլն մի քանի անգամներ տուրքերու ենթարկուած են տարբեր անուններու տակ:

Կենդանահամարի տուրքն ըսինք արդէն, բայց մի և նոյն ժամանակ կենդանի մը ծախուած ասուն գնողը կամ վաճառողը մի տուրք կը վճարէ հինգ տո հարիւր:

Բայց ինչ որ ցարդ մեր թուած տուրքերու մէջ ամենէն եպերելին է ու անարդարանալին ի քաղաք մը, տից տուրքն է (տուխուլիէ): Ի քաղաք մտնող ամեն բեռնարարձ սայրիքէ, անասուններէ, կարավաններէ, կառքերէ մի տուրք կառնուի, որ սակայն այս վերջին տարիս ջնջուեցաւ թուրք և հայ միացեալ ժողովրդեան զի մագրմամբ և բողոքելովը, յետ երկար ժամանակ աղքատ ժողովրդեան և աւելի մշակ դասուն վտիտ քսակներն քամելէ ու դատարկելէ: Սյս տուրք որպէս թէ ճանապարհները մաքցուցած ըլլալուն առթիւ կառնուէին, ժողովուրդըն է որ իր արին քրտինքով կը շինէ խճուղիներն և դարձեալ նրան կը խնայուի գէթ աղատաբար անց ու դարձ անել:

Սնտառային տուրք: — Եթէ կար ցարդ մի բան ապահարկ մնացած՝ անտառներն էին, յորոցմէ գիւղացիք ըստ կամս ատաղձ, վառելու փայտ, ամուխ պատըրաստելով կը բերէին քաղաք ի վաճառ, վերջերս անտառաց տեսչութեան հաստատուելովը տասը տո հարիւր տուրք մը կառնուի գիւղացիներէն իրենց վաճառած նիւթերէն: Չը նայելով որ անտառք երկրի մը հարստութիւնն են և տնտեսական վիճակը արդիւնաւորող, այս պաշտօնութիւնը հաստատուելով հանդերձ՝ անտառք դարձեալ մնացած են գիւղացւոյ արամադրութեան տակ, որք տգիտաբար անխնայ կտրել բաւական չը սեպելով՝ շատ անգամ իսկ ըստ հաճոյ կրակ տալով հազարաւոր արտավար տեղեր կայրեն և արտերու կվերածեն: Անտառաց տեսչութիւնը միայն ծախուածներէն իր տուրքը առնելը զիտէ, անտառք մնացած են բնութեան խնամոյցը և

ամմանը առանց արհեստական հոգածութեան ու պաշտպանութեան ենթարկուելու:

Որսացուած մուշտակաւոր կենդանիք, ձկուներ, թռչունք, ողելից ըմպելիքներ, ասոնց բոլորէն մասնակի որոշեալ տուրքեր կառնուին:

Սմուսնական տուրք: — Վերջերս հաստատուալ մասնաւոր օրինաց համաձայն առանց կառավարութենէն կանխաւ հարկ եղած ամուսնական հրահանգները (թէղքերէ) ստանալով՝ չէ կարելի պսակադրութիւնը կատարել Սյս հրամանագրի համար մօտ մէկ արծաթ մէճիտ տուրք կը տրուի: Սյս թէղքէրէն ուղղուելու ատեն երբ նկատուի որ ամուսնացող հայը արքունական տուրք և այլն պարտք ունի կը զլացուի յիշեալ հրամանագիրը՝ ցվճար նոյն պարտուց:

Չը նայելով որ մեր ժողովուրդն տրոյց այս ահագին ցանցին մէջ բռնուած, ուրիշ ճողոպրելու համար պէտք է խսպառ քամուի իր կենսականութիւնը, իր արիւն, քիր, տըն ու քսակ, նա կեանքի մի այսպիսի դառնադէտ պարագային մէջ ալ պարտաւոր է տուրք տալ նաև հոգեւորականութեան: Մշակ մարդը իր երկրի բերքերէն՝ ցորեն ներէն, ընտելեններէն, եղէն, կարագէն, պանիրէն, բուրդէն, ընտանի կենդանիներէն և այլն, սլտղի անտամր մի բաժին կը հանէ այս կամ այն վանքի, որու որ թեմըն է: Գաւառիս երեք հարիւրի շալի գուտ և խառն հայ գիւղերու մի մասը քաղաքիս ս. Նշան վանուց և մեծ մասն ալ Սոյ կաթողիկոսութեան թեմին կը պատկանի: Իւրաքանչիւր տարի աշնան հարկահան պաշտօնէից, միւլթէղիմներու, տասանորդներու, փոլիսաճիներու, վերջապէս զանազան վաշխառուներու, պարտաբոյծներու հետ կը ներկայանայ նաև գիւղացւոյն խղիկին մէջ, օժտիլին վերև սեւագլուխ, սեւագլեւա ու սեւհոգի մինո իրակ վարդապետ ալ, այսու տարբերութեամբ որ սա իրեն հոգն որ մխիթարիչ ու աղօթող ժողովուրդի բարեկեցութեան ու բարօրութեան և մանաւանդ հոգւոյն փրկութեան (°):

Մէկդի թոյնելով մինչև հոս մեր թուած տուրքերն ու հարկեր, որ հարկաւ գլխաւոր տեղն ունին և աւելի մօտէն զիտած ըլլալու համար հայ գիւղացւոյ կեանքը, իջնալք հայաբնակ վիճակները անդ հանգիստտես ըլլալու, բացի մեր նախորդ համարներով թուած անարդարութիւններէն, աւելի այն պարագայներուն և հարստահարական կիրառութեանց, յորում գիւղացի ազգայինք ուղղակի նը շուակ եղած են թուրք պաշտօնէից մոլեռանդութեանցը, վայրագ կրից, ընչաքաղցութեանց: Ուր գիւղացւոյն աւանդական համեստութիւնն ու ընտանեկան պատիւ խաղաղիք եղած են այդ վայրենի հրոսակ պաշտօնէից բղջախոհութեանց ու ի վաճառ հանուած: Հարկերը շին լով՝ որ կը ծանրանան մշակին քամակի վերայ, նա մեծ յօժարութեամբ կը տանէր զայդ անարտուծ, եթէ միայն այդ լիւնէր Սյս, մեր ժողովուրդ իր աւանդապաշ հնազանդութեամբ և հպատակասիրութեամբ, այսինքն հլու ըստրկասիրութեամբ՝ իր պարտուց վճարմանը խիստ է, որպէս մի սրբազան աւանդի, հերիք է որ մեր տէրտէրներն լաւ սորվեցուցած են անոնց՝ «տուրք զկայսեր» կայսերն:

Ինչ որ նոցա համար անտանելի է, ինչ որ անոնց կեանքի ամենադառն պարագայն կը պատկերանայ, այդ ալ թուրք հարկահան պաշտօնէից իր ընտանեկան յարկի տակ, իր նահապետական օջախի վերն տեսներն է, որոն ներկայութեան տակ հայ գիւղացւոյն տուն մի գծոխային երեւոյթ ստացած կը լինի։ Մի ժամանակ քաղաքի մէջ նօթի ու լքեալ լիտի հացկատակ թուրքն այդ պաշտօն հայու յարկի տակ խտտապահանջ ու անգուսպ բռնաւոր մը դարձած է, քան որքան չէ փաշան՝ իր պաշտօնի վերն ե սուլթանը իր գահիցը վրայ, Գիւղացիք խորոված գառները, ոչխարները, հաւերը, սերն ու կարագ, կաթն ու ձուածեղները և այլն կը զարկարկն այդ երբեմն մութ քայլիկներու սեղաններն, որոց ճաշակներն այդ պաշտօն ամենախափուկ ատրիճանի են հասած։ Գիւղացւոյն հիւրասիրութիւնը յարեւել հանրածանօթ է, նոցա զոներն բաց են անխտիր ամեն հիւրի առջև, նոցա սեղաններ չեն վերնար երբէք։ Գիւղացին իր անձի հանդէպ խիստ սակաւապետ է. թթու թանձ ու կծու սոխ՝ աղ ու հաց կը բաւէ իրեն. ասոր հակառակ նա այնքան առատ է դէպ իր հիւրը. յայտնի է անշուշտ որ այդ հիւրամեծարութիւնը որքան աւելի կը լինի հանդէպ պաշտօնէից։ Գիւղացիք միայն հարկահան պաշտօնեայնէր, հանդերձ անոնց ճիւղերուն չէ որ կը կերակրեն, առ հասարակ գիւղերը եկող ամեն պաշտօնեայնէր, տասանորդողներ, միւլթէղիմներ, կենդանահամարներ, զաւթիէներ, վաշխառուներ, շաքէններ, և այլն և այլն։ Երբ գիւղացւոյն կերակուրներն պաշտօնէից նրբին ճաշակներուն չը գայ, անմիջապէս շունքու լակամաններն կը լինուին ու նորէն կը պատրաստուին։

Հարկահան պաշտօնեայն առանց ցուցակի ու հաշուի կը պահանջէ տուն գլուխ մի ինչ որ մեծ գումար. հարցապըն գեւ չէ կարելի թէ ո՞ր տարիից մնացած է, ինչ հաշուէ, որքան մարդու հաշուի կը պահանջուի. այդ պարագային նա արդէն իր կողերուն վրայ կը գայ խարաղանի և կաղնիի հարուածներն, թէ իրեն պէտք չէ հաշիւը վնասը ունի, մանրամասնութեանցը մտնել, ինչ որ կը պահանջուի՝ տալու է։

(Կը շարունակվէ.)

ՆԱՍՏԱԿ ԹԻԻՐԲԵԱՅԻՅ.

Կ. Պոլիս, 7 սեպտեմբեր 1891.

Նախարարապետ Քեամիլ փաշայի և իր համախոհ նախարարաց պաշտօնանկութիւնը բաւական մեծ չիփթութիւն յարոյց թէ մայրաքաղաքին, թէ գաւառաց և թէ Եւրոպիոյ մէջ Այս նախարարական փոփոխութիւնը կըսուի թէ արդիւնք է երեք կուսակցութեանց, որք կաղ մուտ են նոյն իսկ սուլթանի պալատան մէջ։ Ասոնցմէ մին՝ բուն պաշտպան է սուլթան Համիտի, երկրորդը՝ սուլթան Աղիզի որդւոյն Էուսուֆ, իզգէթունի, իսկ երրորդը՝ սուլթան Մուրատի Այս երեք կուսակցութիւնը ուրոյն ուրոյն կաշխատին իրենց ընտրելին թագաւորեցնելը։ Այս պատճառաւ կը կարծուի թէ հրաժարեալ նախարարա-

պետն ու իր զաղափարակիցը սուլթանի գէմ գաւազրութիւն մը սարքած են։ Ոմանք ալ կըսեն թէ անկխատէր Քեամիլ փաշան երբեակ դաշնակցութեան կողմ յարած մնալուն պատճառաւ՝ սուլթանի բռնած քաղաքականութեան հակառակած է։ Մինչդեռ ինքը, սուլթանը Ռուսիոյ կառավարութեան ըրած ինչ. ինչ զիջումներովն ու թոյլտուութեամբ՝ տարբեր ընթացք մը բռնած էր։ Սնկլիոյ և երբեակ դաշնակցութեան գէմ և նոյն իսկ այդ հակառակ քաղաքականութեանց արդիւնքն է, կըսուի, այդ փոփոխութիւնք։ Եւ սակայն ինչ որ շատ հաւանական է, աւելի ճիշդ կը լինի տակ թէ այդ փոփոխութիւնք ներքին չիփթութեանց արդիւնք է, քան արտաքին քաղաքականութեան, քանի որ ցարդ պաշտօնեանի կողմ նախարարք կայ սերական պալատան մէջ խիստ քննութեանց տակ են։ Մէկ խօսքով սուլթանի պալատն ու պալատականք երկուքի մէջ են. կը վախցուի թէ հրէշ մը կը ծնանին... քիչ օրէն մի բան գուրս կուշայ։

Շատ ալ զարմանալի չէ, որ այսպիսի գաւազրութիւնք ի գործ կը դրուին սուլթանի պալատան մէջ, որովհետեւ ամեն օր, նոյն ինքն սուլթանն ալ զիտէ, որ գրեթէ բացառութիւն կը կազմեն այն սուլթաններն, որք բնական մահուամբ մեռած են և տասնեակ տարիներ գահակալել են։ Զի եթէ սուլթանի մը թոյլտուութիւն որ երկար տարիներ մնայ գահուն վրայ, այն տոնն արքայական գերդաստան երիցագոյն (պէտք է գիտնալ, որ օրէնք է թէ գաւառապետը ոչ թէ սուլթանի մը երէց որդին է, այլ գերդաստան երիցագոյն անդամն է)՝ գահաժառանգը և նորա յաջորդներն անհամբերութիւն կըզան, վախճալով՝ թէ մի՞ դուցէ տառնց կարգը իրենց գալու, առանց գահը վայելելու մեռնին։ Վերջապէս ուշ կամ կանուխ կը գաւազրուի սուլթանը, թէկուզ լինի երբեմն նոյն իսկ գահաժառանգին հարազատ եղբայրը։ Այսպիսի օրինակներով լինէ է օսմն. պատմութիւնը՝ զոր շատ անգամ կը ջանան խեղաթիւրելով ներկայել ժողովրդեան, որպէս զի գայթակղութիւն չը պատճառեն, բայց ճշմարտութիւնը երեան կուգայ, որ այս ինչ սուլթանը ոչ թէ բնական մահուամբ մեռած է, այլ կամ թունաւորելու են, կամ անգամահատել են (ինչպէս սուլթան Աղիզը) և կամ առ երեւոյթ խնթացուցելու ու յիմարացուցելու են (ինչպէս սուլթան Մուրատը)։ Այսպիսի գէպեր, որ շատ սովորական են բռնապետական կառավարութեանց մէջ, չը կարծուի թէ իբր պարզ դիպուած կը կատարուին։ Պէտք է գիտնալ որ սուլթանի պալատին հետ միասին՝ բոլոր մայրաքաղաքը տակն ու վրայ կը լինի, իրարանցում, արխանահեղութիւն, պալատականաց ձերբակալութիւնք, (նախարարներէն սկսեալ ցլետին գահապանն)՝ արքայ, ծովամոյն (պալքը էմինի) լինել, կախաղանք և այլն անպակաս կը լինին հակառակ կուսակցութեան կողմէ։ Այս բոլորը թէն նախ կը կատարուի լոկի մեջիկ, բայց վերջը երեան կուգայ իր սե հետքերով։ Պահմը մայրաքաղաքը կը մատնուի անխլանութեան, որ աղբիւր կը դառնայ գաւառական թշուառութեանց, չիփթութեանց։ Սուլթանապանութիւնը, սուլթանի կենաց գէմ գաւա-

գրութիւնները քրօնիական, օտմորական աստա դարձած են թուրքերոյ մէջ: Այդ երևոյթը կարծես բռնապետական պաշտօններուն յատկանիշներէն մին է դարձած: Նոյնը չը ներկայացնէր արդեօք Ռուսիոյ պաշտօնը եւս: Եւ քանի որ երկրի մը իշխանութիւնն կապուած կըլլայ անհատի մը հետ, որ իր անձնական կամքով կը ծանրանայ թէ՛ իր արդէն անբարոյական չըջապատողներու եւ թէ՛ ամբողջ ժողովրդեան վրայ, վերոյիշեալ երևոյթը պիտի միշտ զո. յութիւն ունենայ եւ իշխողը պիտի զոհ երթայ կամ պաշտան այլ եւ այլ չափանշիր եւ էթրիկան, դաւանենք չըրջաններու հարուածին եւ կամ ժողովրդեան արդարացի դայրոյթին: Պաշտան այդ դաւերը վերջ ի վերջոյ այն հետեանքը կունենան որ թէ՛ ժողովրդեան տնտեսական վիճակը եւ թէ՛ այդ ժողովրդեան արիւնէն քաժուած կառավարական անտուկը կը հասցունեն անանկութեան, որ մի օր պիտի վերջանայ ընդհանուր պայթիւնով: Եւ արդէն այդ չէ՞ արդեօք այս օրուան գրութիւնը, թէ՛ թուրք եւ թէ՛ թրքահայաստակ օտար ազգերը կը զանուին կա. տարեալ տնտեսական անանկութեան եւ քաղաքական ըս. տրկութեան մէջ: Սուլթաններու կառավարութիւններէն ուրիշ բան սպասել արդէն կարելի չէ: Հայ ժողովուրդը անգամ մը հասկցած լինելով այդ՝ այսօր կը մտածէ ա. զատուիլ իբ. սոսկալի վիճակէն եւ դառնալ ինքն իրեն տէ չը: Միւս կողմէն ալ թուրք ժողովուրդը վերջապէս օր մը զգալով կամ տեսնելով որ այդ արքայական գերդաս. տանը, ոճրագործութեանց ու ղեզիւթեանց օրօրանը իր գլխին բեռ եւ փորձանք ըլլալէ իզատ ուրիշ չափ չունի, ի հարկէ պիտի թօթալէ իր վրայէն այդ բեռը, այդ լուծը՝ որուն տակ կը ճնշուի զարեւել ի վեր եւ այդ օրը կը կարծուի թէ չափ հեռու չէ, քանի որ այսօր իսկ արդի կացութեան դէմ նոյն իսկ իսլամ ժողովրդեան դժգոհու. թիւնը բացորոշ կերեւի թէ՛ երկրին զանազան կողմերը յառաջ եկած շարժումներէն եւ թէ՛ մայրաքաղաքիս մէջ եղած շփոթութիւններէն:

Սուլթանի գահակալութեան տարեգարծի երեկոյնան, պատահամբ, թէ՛ գիտմամբ՝ չը գիտցուիր, ԵՐԵՎԱՆԻ պա. ըստան մէջ վառուելիք օդային կապի գործիքը կը խան. գարի եւ իսկոյն պաշտօնի ամբողջ լոյսերը կսկսին աղօ. տանալ եւ քիչ յետոյ բոլորովին մարիւ: Սուլթանը ի տես այս անակնկալ դիպումին, չուարած՝ ինչ ընելիքը չը գիտնար, կարծելով թէ՛ իրեն համար դաւադրութիւն մը լարուած է կանխամտածութեամբ եղած: Խեղափոքոյս ուրիշ բան մը չըրաւ, բայց եթէ թնդանթարանի կառա. վարիչը պաշտօնանկ ընել:

Նախարարաց փոխտնտեսական իրիկունէն սկսեալ քա. զաքիս փողոցներուն մէջ կրկին կը վխտան լրտեսը, օտարի կանք եւ սոսկական ղիւնուրք: Ամենուն աչքերը յառած են ղիւնուրականաց ու պաշտօնեայներու վրայ: Այժմ թուրք կառավարութիւնը կը վախնայ թուրք յեղափոխականն. ղէն եւ կը հետեւի նոցա, որպէս զի նորանոր խաղեր չը խաղան իւր գլխին. այդ պատճառաւ փոքր ինչ զադրած են խտուրթիւրք օտար ազգի յեղափոխականաց նկատմամբ: Ի միջի այլոց կը պատմուի թէ քսան հատ մեծատանց

պատկանող թուրք երիտասարդ յեղափոխականներ ձեր. բակալուած են. սոքա կուղեն եզեր կառավարութեան ձեռ ժողիւր: Չերբակալուած են նաեւ չափ մը յեղափո. խական մօլլաներ, որոց գլխիւր սուլթան Աղիզի որդին Եռասուֆ իզէթօլինն է եզեր:

Կըսուի թէ նորէն ղիւնուրները զրկուեր են Զէյթունի վրայ:

Գիտակ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԻԼԿԻԱՅԻՑ:

Առ հասարակ Կիլիկիոյ մէջ խտուրթիւրք կը բազմա. պատկուին, մանաւանդ Հաճընոյ մէջ սոսկալի ճնշում կայ: Քաղաքէն դուրս ելնող հաճընցին այլ եւս քաղաք չը վե. բաղաւնար: Եթէ այժմեան վիճակը չարունակէ, ժողու. վերջը պիտի ստիպուի ինքնապաշտպանութեան համար ղիւնուր, եթէ ոչ ղէնքերով: Գոնէ բաժով, բրիչով եւ ման. զաղով, որպէս զի կարողանայ իր գոյութիւնը պահել ընդ. դէմ բռնութեան, որ բացարձակ կերպով կը տիրէ համայն Կիլիկիոյ մէջ, ինչպէս Հայաստանի մէջ:

Կը հաւատեն որ վերջերս 53 ի չափ արտորակներ Կ. Պօլիսէն Մէրսինի ճամբով զրկուած են փայտաւ բերքը եւ այժմ հոն կը մնան եւ գուցէ ցմահ: Ասոնց հետ նոյն բերքին մէջ կը գտնուին նաեւ հայ, յոյն եւ պոլկար յիշա. փոխականք, որոց մէջէն վերջինները մանաւանդ բազում տարիներէ ի վեր կը տառապին հոն:

Վերջին շարժումներու տօթիւ ձերբակալուած Զէյ. թուցիներէն, որք բանտարկուած կը մնային Հալէպի կե. դրոնական բանտը, 53 ի չափ մարդիկ տրձակուած են, որոց մէջ են Կիրակոս Կալիսիպոսը, վարդապետ մը եւ Սմբատ Բիւրատ:

Թափառիկ:

Կ Ա Լ Ս Ն Ա Ի Ո Ր Ը .

(Հ ա տ ու ա ծ .)

Նուէր բանտարկւած յեղափոխականներին .

Ո՛չ, ո՛չ, ինձ նեղ չեն բանտի պատերը,
Ազատ է միտքս բուռն ու անխոնարհ,
Որ գիտէ առնել միշտ իր քուիշները,
Գրկելով կեանքը եւ ամբողջ աշխարհ:
Թանձր խաւարը՝ իմ շաւրջը պատած՝
Չէ կարող մարել լոյսըն իմ սրտիս,
Քաղաքիարներն էլ՝ հողովս փայլալիւծ՝
Տալիս են ազատ շնչել իմ կրծքիս . . .
Ո՛չ, աստիճան տիրան, ազատ եմ դարձնար
Այս շփոթները չեն կարողանալ
Ճնշել իմ միտքս, ծայրս իմ խեղդել,
Որ բանտի մթնում կհնչեն անարգել
Անողորմ վճիռը դատապարտութեան,
Անջնջելի կնիքն նըշտակութեան

Եւ ճշմարտութեան յազթական խօսքը
Գլխիդ կը թափեն իրենց անէծքը:
Օ՛ր, չե՛ս խուսափիլ նրանց արդար պատժից:
Հարեցած դու մի գոռ իշխանութեամբ,
Ոչ որ չէր ազատ քո վայրագ վրէժից .
Դարաւոր անգութ ու խիստ բռնութեամբ
Դու քանդում էիր, քանդում ամեն բան,
Աւերակից քեզ կանգնում մահարձան:
Ժողովուրդների տնքոցն ու չղթան
Աղբիւր էր քեզի փառքի, մեծութեան
Եւ նրանցից բամաձ առատ արիւնով
Գահգ ու վերարկուդ բռնակալական
Դու ներկում էիր ծիրանի գոյնով:
Բայց կր գայ ժամը — դու կընկնես, տիրո՛ղ .
Մարդկային կեանքում վերանորոգվող
Այլ և ըս չըկայ տեղ դարչ բռնութեան .
Կընկնես՝ հալածված խիստ առեւտրեան,
Յասման ու նդովքի արդար պատիժով...
Եւ սերունդները թունաւոր ծաղրով
Կապտակեն անցեալ բռնակալների
Փառքը, մեծութիւնն, յիշատակն խրոով —
Այդ ամբթն իրենց ըստրուկ հայրերի...
Ոչ, ատված տիրան, ազատ եմ գարձեալը
Եւ թէպէտ աստղը կապոյտ երկնքից
Իմ գլխիս վըրան էլ չի պսպղդալ —
Սառնորդ կեանքիս իմ տագնապալից .
Թէպէտ արևի վառ ճառագայթը
Ոսկէման, փափուկ ամպերի միջից
Զի լուսաւորիլ իմ բաց ճակատը
Եւ յաւէտ զրկված եմ ես աշխարհից, —
Բայց սերմը մոքի, մեծ գաղափարի
Յանված է արդէն հողի գրկում տաք .
Կաճէ շուտ ոսկէ արտը նոր կեանքի —
Բաղդի ու ժպտի աղբիւրը յատակ:
Այդպէս հրաշալի հուրը երկնային
Պրօմէթէոսը բերաւ աշխարհին .
Քարաժայռի վրայ բեկեղեկն նրան,
Բայց հուրն՝ մարդկութեան մընայ սևիական...
Լ.

Կուսակցութեան Գանձարանում շնորհակալութեամբ
ստացվել են հետևեալ գումարները . —

Պարտաստանի Ռաչո քաղաքից ՊՊ. Ո. Տ. Ս. և զա
րթ Շահգեալդեանցի միջոցով հանգանակված հետևեալ
անձերից . — Յ. Մ. 100 դրան, Ա. Ս. 300 դր. , Ն.
Մ. 2. ից, Ս. Մ. 3. ից, Ա. Ա. ից և Հայաստանից 50.
ական դրան . ընդհ. գումար 400 դրան (300 Փրանկ) . —
Ամերիկայի Մ. Ն. ի 1. ին ք. ից 300. 300. — ից 2 զօլ.
լար . — Շ. ի. Ժ. ք. ից օրերոյ Բ. ից 10 ռուբլ. — Կ.
Պ. ք. ից Բեթղեհեմի ձեռքով 60 զահեկան . — Եգիպտոս,
Հին ք. — ից Արեւելի ձեռքով 159 Փր., նոյնպէս ձեռք .
մէկ ընկերութեան կողմից Տէրտէրօֆի միջոցով 20 Փր.
Ա. ք. Յ. Ն. ի ձեռքով Ո. ից 5 Փր. , Տ. ից հինգ Փր. :

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ .

Եմենի ապստամբներն իրենց ձեռքն են գցել երկրի մայ
րաքաղաք Սանա և բանտարկել տեղական բոլոր թիւրք
պաշտօնեաներին: Եւրոպի պաշտտում երկրից կայ, որ ա
պստամբները կը զիմեն գէպի Մէքա՝ արաբական խալի
Փայութիւն այնտեղ հաստատելու համար:
Յակոր փառան մեռել է, լուրեր կան թէ թունաւորուած
կամ զարնուած է: Քեամիլ փառան և Շէյխիւլ. խալամ
արսորուած են:

ՀՆՁԱԿԵԱՆ Յ. ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բրօշխրի գիրքով.

- 1) Ծրագիր Հնչակեան Յ. Կուսակցութեան:
- 2) „Նոր Հոսանք և Բաց նամակ Հայաս
տանցիներին“ գ. 1 Փրանկ:
- 3) „Տարեդարձ 1890 թ. Յուլիո Տաս և
հինգի Յեղափոխական Հերոսներ“, Յ. Ջան
կիւլեանի, Կ. Մ. Նալբանտեանի և Յ. Ղումրուեանի
պատկերներով գ. 30 սանտիմ:
- 4) „Յուլիո Տաս և հինգի 1890 թ. արիւ
նահեղ Յոյցը Կ. Պօլսում եւ օրվան Հերոսնե
րը“ — Փրանսերէն, Յ. Ջանկիւլեանի, Կ. Մ. Նալբանտ
եանի և Յ. Ղումրուեանի պատկերներով . գ. 30 սանտիմ:

Շուտով լոյս կը տեսնէ

Թարգմանութիւն

Ս. Դիկչոէյնից

„ՈՎ ԻՆՁՈՎ ԵՍՊՐՈՒՄ“ .

Պատրաստվում են տպագրութեան համար .

- 1) Կենսագրութիւն Ս. Լ. Պերովսկայի — նը
շանաւոր սուս կին . յեղափոխական:
- 2) Կենսագրութիւն Ա. Ի. Ժէլիարովի — նը
շանաւոր սուս յեղափոխական:

Հնչակի խմբագրատան մէջ ծախվում է նաեւ հեղ.
Լ. „Փախստականը“, պօէմա յեղափոխական կեան
քից գ. 40 սանտիմ:

Բրօշխրների վճարն ընդունվում է նամակադրոյմով:
Ճանապարհածախսը խմբագրութեան կողմից:

Յօդուածներ, Թղթակցութիւններ, տեղեկութիւններ
և դրամ ուղարկել հետևեալ հասցեով.
Paris (France). — M. Beniard. Poste restante.

Լօնդօն. Հայկական ազատ տպարան.